

Pregledni članak

TEORIJSKO-EMPIRIJSKA GLEDIŠTA O EFEKTIMA EKONOMSKIH INTEGRACIJA

Sonja Milutinović*

sonja.milutinovic@kg.ac.rs

Rezime

U poslednjih nekoliko decenija međunarodna integracija predstavlja jedan od glavnih trendova u razvoju međunarodnih ekonomskih odnosa koja, bez obzira na nivo integracije, dovodi do povećanja blagostanja svih ili nekih zemalja koje se integrišu, ili sveta u celini. Mehanizam stvaranja blagostanja od formiranja integracionih sporazuma, prvi je objasnio Viner kroz statičke efekte formiranja carinske unije. Pored statičkih efekata, postoje i dinamički efekti formiranja carinske unije i oni se javljaju kao posledica promene ekonomskih performansi integrisanih zemalja. Predmet ovog rada je analiza statičkih i dinamičkih efekata ekonomskih integracija, sa osvrtom na dosadšnja empirijska istraživanja ovih efekata na zemlje članice.

Ključne reči: međunarodna ekonomska integracija, statički efekti, dinamički efekti.

JEL KLASIFIKACIJA: F02, F15.

UVOD

Međunarodna ekonomska integracija je jedno od sredstava za povećanje blagostanja, budući da zemlje mogu povećati blagostanje integrisane grupe, nekih zemalja u grupi ili sveta u celini. Viner je u svojoj knjizi *The Customs Union Issue* prvi postavio temelje teorije carinske unije, koja predstavlja suštinu

* Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, Univerzitet u Kragujevcu

tradicionalne teorije međunarodne ekonomske integracije. Vremenom, autori su imali različita tumačenja i definicije međunarodne ekonomske integracije.

Tinbergen je dao jednu od prvih definicija integracije.¹ On je, s jedne strane, definisao negativnu integraciju kao uklanjanje diskriminatornih i restriktivnih institucija i uvođenje slobode za ekonomske transakcije. S druge strane, pozitivnu integraciju je definisao kao prilagođavanje postojećih i uspostavljanje novih politika i institucija koje poseduju prinudna ovlašćenja. Ovakva definicija je stvorila konfuziju, jer je sloboda opisana kao negativna, dok je prinuda smatrana pozitivnim potezom. Međutim, praksa je pokazalada je lakše napredovati u smeru negativne integracije, odnosno uklanjanju tarifa i kvota, nego prema pozitivnoj integraciji, odnosno uvođenju zajedničke ekonomske politike. Razlog je taj što je pozitivna integracija, koja se odnosi na uvođenje zajedničke ekonomske politike, osetljivo pitanje nacionalnog suvereniteta.²

Balassa definiše ekonomsku integraciju i kao proces i kao stanje stvari. Kao proces (dinamički koncept), integracija označava uklanjanje diskriminacije između različitih država, dok kao stanje stvari (statički koncept), integracija označava odsustvo različitih oblika diskriminacije.³ El-Agraa međunarodnu ekonomsku integraciju definiše kao diskriminatorno uklanjanje svih trgovinskih barijera između zemalja učesnica i uspostavljanje određenih elemenata koordinacije između njih.⁴ Ova definicija podrazumeva uklanjanje barijera u trgovini dobrima i uslugama, kao i slobodno kretanje faktora proizvodnje. Iz tih razloga, ova definicija samo delimično pokriva oblasti slobodne trgovine i carinske unije kao vrste integracije. El-Agraa međunarodnu ekonomsku integraciju definiše i kao sporazum između dve ili više zemalja za ostvarivanje zajedničkih ciljeva i politika.⁵

Carbaugh ističe da je ekonomska integracija proces eliminisanja ograničenja u oblasti međunarodne trgovine, plaćanja i faktorske mobilnosti.⁶ Salvatore smatra da se ekonomska integracija odnosi na politiku trgovine, koja na diskriminatoran način smanjuje ili uklanja barijere trgovini samo između integriranih zemalja.⁷ Cilj integracije je ukidanje diskriminacije

¹ Jovanović (2006), str. 16.

² Isto, str. 16.

³ Balassa (1973), str. 1.

⁴ El-Agraa (1985), str. 1.

⁵ El-Agraa (1988), str. 13.

⁶ Negasi (2009), str. 6.

⁷ Salvatore (2009), str. 351.

između domaćih i inostranih dobara, usluga i faktora proizvodnje.

Uzevši u obzir navedene definicije, može se zaključiti da je međunarodna ekonomska integracija proces i sredstvo kojim grupa zemalja nastoji da poveća svoj nivo blagostanja. Međunarodna ekonomska integracija dovodi do toga da partnerski odnosi između zemalja ostvaruju blagostanje na efikasniji način, nego jednostranim i nezavisnim sprovođenjem politike u svakoj zemlji. Integracija zahteva, barem neku, podelu rada i slobodno kretanje dobara i usluga unutar integrisane grupe. Relativno viši nivoi integracionih aranžmana zahtevaju i slobodno kretanje faktora proizvodnje unutar integrisane oblasti. Pored toga, viši nivoi integracije podrazumevaju i zajedničku tarifnu politiku i određena ograničenja za kretanje između integrisane oblasti i zemalja izvan nje.

Predmet rada je analiza statičkih i dinamički efekata ekonomskih integracija. Pored toga, u radu su predstavljeni rezultati dosadašnjih istraživanja pomenuta dva efekta na zemlje članice. Osim uvoda i zaljučka, rad sadrži dva dela. U prvom delu su predstavljeni statički efekti, koji podrazumevaju stvaranje i preusmeravanje trgovine, a u drugom delu dinamički efekti ekonomskih integracija.

1. STATIČKI EFEKTI

Formiranje carinske unije podstiče stvaranje trgovine kao rezultat prelaska na jeftiniji izvor snabdevanja.⁸ Naime, do stvaranja trgovine dolazi kada se domaća proizvodnja zemlje članice zameni uvozom proizvoda iz druge zemlje članice, koja proizvodi taj proizvod po nižim troškovima. Ukoliko su sve ostale stvari nepromenjene, odnosno svi ekonomski resursi u potpunosti uposleni pre i posle formiranja carinske unije, stvaranje trgovine dovodi do porasta blagostanja zemalja članica. Do porasta blagostanja zemalja članica dolazi iz razloga što stvaranje trgovine dovodi do veće specijalizacije koja je zasnovana na komparativnim prednostima.⁹ Ovaj efekat porasta blagostanja zavisi i od pretpostavke da oslobođeni domaći resursi mogu pronaći alternativnu namenu u zemlji. Ukoliko, pored stvaranja trgovine u carinskoj uniji postoji povećanje uvoza iz zemalja izvan carinske unije, zbog povećanog rasta dohotka prouzrokovanog većom specijalizacijom kao što je

⁸ Jovanović (2006), str. 36.

⁹ Salvatore (2009), str. 353.

bio slučaj u EU, dolazi do „dvostrukog stvaranja trgovine”¹⁰ Kao posledica, dolazi do povećanja blagostanja i zemalja koje nisu članice carinske unije.

Preusmeravanje trgovine deluje na suprotan način od stvaranja trgovine. Do preusmeravanja trgovine dolazi kada je jeftiniji uvoz iz zemlje koja nije članica unije zamenjen uvozom sa višim troškovima iz zemlje koja je članica carinske unije.¹¹ Preusmeravanje trgovine je posledica preferencijalnog tretmana trgovine koji postoji među zemljama članicama. Zbog zajedničke eksterne tarife, trgovina se preusmerava od najefikasnijeg svetskog proizvođača, pa se proizvodnja i trgovina ovim dobrom smanjuju. Carinska unija koja preusmerava trgovinu ima za posledicu i stvaranje trgovine i preusmeravanje trgovine, te stoga može dovesti do porasta i do smanjenja blagostanja, u zavisnosti od toga koji će od ova dva efekta preovladati.¹² Naime, preusmeravanje trgovine dovodi do manje efikasne međunarodne alokacije resursa i udaljava proizvodnju od komparativnih prednosti. Posledično, dolazi do gubitka blagostanja zemalja koje nisu članice unije. Unutar carinske unije trgovina se odvija na zaštićenom, višem, nivou cena. Viši nivo cena u carinskoj uniji, u odnosu na međunarodni, generiše koristi za interne izvoznike. S druge strane, uvoznici unutar unije gube zato što plaćaju višu cenu po jedinici uvoza i zato što njihova zemlja gubi prihod od carine koja se ne obračunava na uvoz unutar unije. Može se zaključiti da carinska unija koja preusmerava trgovinu dovodi i do njenog stvaranja i do njenog preusmeravanja, što može povećati, ili čak i smanjiti blagostanje zemalja članica.¹³

Stvaranje i preusmeravanje trgovine se često nazivaju Vinerovi efekti (*Vinerian effects*), po Viner-u, koji ih je definisao 1950. godine i, od tada, izazvao diskusiju i istraživanje problema koji se odnose na carinsku uniju i međunarodnu ekonomsku integraciju. Neto statički efekat na blagostanje zemalja, koji može biti pozitivan, negativan ili neutralan, zavisi od toga koji će od ova dva efekta preovladati. Nekoliko pokušaja da se izmere statički uticaji na blagostanje zemalja usled formiranja EU dali su iznenađujuće male neto statičke dobitke blagostanja u iznosu od 1% do 2% BDP-a.¹⁴

Jedno od ranijih ex post istraživanja efekata trgovine u Evropskoj zajednici sproveo je Balassa i ustanovio da je formiranje Evropske zajednice, uključujući uspostavljanje zajedničke poljoprivredne politike koja

¹⁰ Jovanović (2006), str. 36.

¹¹ Isto, str. 36.

¹² Salvatore (2009), str. 355.

¹³ Isto, str. 355.

¹⁴ Salvatore (2009), str. 357.

preusmerava trgovinu, doprinelo ekonomskom dobitku od samo 0,3 do 0,4% BDP-a u Evropskoj zajednici godišnje.¹⁵ Baier & Bergstrand su sproveli istraživanje o statičkim efektima na uzorku od 286 sporazuma o slobodnoj trgovini i došli do zaključka da su statički efekti stvaranja trgovine veći što su dve zemlje geografski bliže, što je veći i sličniji stepen ekonomskog razvoja i što je veća relativna dostupnost faktora zemalja.¹⁶

Carrère je ispitivao efekte proširenja Evropske unije (EU), kada su pristupile Španija i Portugal, i zaključio da je došlo do značajnog preusmeravanja trgovine.¹⁷ Efekat preusmeravanja trgovine u EU su potvrdili i Soloaga & Winters koji su analizirali trgovinu EU osamdesetih i devedesetih godina.¹⁸ Za razliku od njih, Wilhelmsson je došao do rezultata da je proširenje EU zemljama Centralne i Istočne Evrope (CIE) 2004. godine dovelo do povećane trgovine između EU15 i zemalja CIE, odnosno stvaranja trgovine i smanjenja trgovine između grupa zemalja EU15 i CIE i ostatka sveta, odnosno preusmeravanja trgovine. Pored toga, došlo je do smanjenja trgovine unutar grupe EU15 i porasta trgovine između zemalja CIE.¹⁹

Egger & Pfaffermayr su analizirali bilateralne trgovinske efekte stvaranja i preusmeravanja trgovine unutar EU, kroz formiranje i proširenje EU tokom perioda od 1960. do 2001. godine.²⁰ Rezultati istraživanja autora ukazuju na značajno stvaranje trgovine kroz formiranje i proširenje EU, naročito u ranim fazama integracije. Tokom proširenja i liberalizacije trgovine između EU i Evropskog udruženja za slobodnu trgovinu, efekti stvaranja trgovine novih članica su opali. Pored toga, identifikovan je nešto manji efekat stvaranja trgovine kada je reč o „južnim” proširenjima, u odnosu na „severna” proširenja. Takođe, postoje dokazi o značajnom unutarevropskom preusmeravanju trgovine među članicama EU. Međutim, nakon integracije Zapadne Evrope, efekti preusmeravanja daljeg proširenja EU, u pogledu zemalja Evropskog udruženja za slobodnu trgovinu, su opali.

Uticaj regionalnih trgovinskih sporazuma na tokove trgovine, sa posebnim fokusom na efekte stvaranja i preusmeravanja trgovine, ispitivali su i Urata & Okabe.²¹ Autori su došli do zaključka da se uticaji regionalnih

¹⁵ Balassa (1967), str. 1.

¹⁶ Baier and Bergstrand (2004), str. 29.

¹⁷ Carrère (2002), str. 223.

¹⁸ Soloaga and Winters (2001), str. 1.

¹⁹ Wilhelmsson (2006), str. 1.

²⁰ Egger and Pfaffermayr (2013), str. 701.

²¹ Urata and Okabe (2014), str. 1.

trgovinskih sporazuma na trgovinske tokove razlikuju po proizvodima i vrstama regionalnih trgovinskih sporazuma. Stvaranje trgovine je prisutno za mnoge proizvode u carinskim unijama, u poređenju sa sporazumima o slobodnoj trgovini. Efekat preusmeravanja trgovine je prisutan kod manjeg broja proizvoda u carinskim unijama, u odnosu na sporazume o slobodnoj trgovini. Takođe, autori su otkrili da plurilateralni sporazumi dovode do stvaranja trgovine za mnogo veći broj proizvoda, u poređenju sa bilateralnim sporazumima. Analiza je obuhvatila razvijene zemlje i zemlje u razvoju. Kada je reč o razvijenim zemljama, efekat stvaranja trgovine postoji za polovinu svih proizvoda, dok se efekat preusmeravanja trgovine ne može naći za bilo koji drugi proizvod osim medicinskih i farmaceutskih proizvoda. Nasuprot tome, regionalni trgovinski sporazumi među zemljama u razvoju dovode do preusmeravanja trgovine za mnoge druge proizvode, u odnosu na razvijene zemlje. Ovi rezultati ukazuju da visoke carine koje nametnu zemlje u razvoju na uvoz iz zemalja nečlanica, mogu biti glavni faktor koji dovodi do preusmeravanja trgovine. Na osnovu dobijenih rezultata, autori su zaključili da je poželjan regionalni trgovinski sporazum carinska unija sa velikim brojem članova i niskom carinom.

Pored stvaranja i preusmeravanja trgovine, postoje i ostali statički efekti carinske unije, odnosno:²²

- Administrativne uštede koje se javljaju u trgovini između dve zemlje usled uklanjanja carinskih službenika ipograničnih patrola. Ovaj efekat se javlja u slučaju carinske unije koja stvara, kao i one koja preusmerava trgovinu. Bitno je naglasiti da jedna zemlja nije u mogućnosti da poptuno eliminiše carinska odeljenja. Naime, carina će i dalje biti neophodna da obavlja funkcije poput procene carinskih dažbina na robu koja je uvezena iz zemalja koje nisu članice, provere pridržavanja uvezene robe pravilima o poreklu ekonomskog bloka, praćenja količine uvoza i izvoza, kao i procene poreza na dodatu vrednost na uvoz.
- Veća pregovaračka moć koju carinska unija ima tako što, u međunarodnim pregovorima o trgovini, nastupa u svojstvu jednog tela. Pregovaračka moć carinske unije je veća u odnosu na pregovaračku moć svih njenih članova pojedinačno. Primer je pregovaračka moć EU.
- Poboljšanje zajedničkih odnosa razmene u slučaju carinske unije koja preusmerava trgovinu. Naime, smanjujući tražnju za uvozom iz ostatka

²² Kyambalesa and Houngnikpo (2006), str. 3; Salvatore (2009), str. 359.

sveta, ili smanjenjem izvoza van carinske unije, carinska unija koja preusmerava trgovinu može dovesti do poboljšanja zajedničkih odnosa razmene carinske unije. Međutim, u slučaju carinske unije koja stvara trgovinu verovatno važi suprotno, zbog činjenice da se jedan deo porasta dohotka preliva van carinske unije u vidu veće tražnje za uvozom iz ostatka sveta. Da li će se za neku pojedinačnu zemlju članicu carinske unije odnosi razmene poboljšati, pogoršati ili ostati nepromenjeni, zavisi od konkretnih okolnosti.

2. DINAMIČKI EFEKTI

Pored statičkih efekata na blagostanje zemalja članica carinske unije, postoje i dinamički efekti, koji se javljaju kao rezultat promene ekonomskih performansi zemalja članica. Još šezdesetih godina prošlog veka postaje jasno da statička analiza stvaranja trgovine i preusmeravanja trgovine nije dovoljna. Analiza statičkih efekata ne može u potpunosti proceniti uticaj integracije na blagostanje, tako da Balassa uvodi novi instrument za analizu efekata ekonomske integracije, analizu dinamičkih efekata, kao bolji način objašnjenja razloga stvaranja carinske unije i ekonomskih integracija.²³ Balassaje prvi istraživač koji je uveo koncept dinamičkih efekata ekonomskih integracija, što je dovelo do potpuno nove dimenzije u ovoj oblasti istraživanja.²⁴ Dinamički efekti se odnose na povećanu konkurenciju, ekonomiju obima, podsticaje za investicije, kao i bolje korišćenje ekonomskih resursa. Pretpostavlja se da su navedeni dinamički efekti usled formiranja carinske unije veoma značajni i mnogo veći od statičkih efekata.²⁵ Pored toga, dinamički efekti nastavljaju da generišu godišnje koristi, čak i nakon povlačenja jedne zemlje iz unije. Na primer, povećanje stope rasta koje je omogućeno integracijom imaće i efekte u budućnosti, pod uslovom da je održivo.²⁶ Jedini nedostatak dinamičke analize je da, za razliku od statičnog, ne postoji pouzdan metod za kvantitativnu procenu dinamičkih efekata.²⁷

Povećanje konkurencije predstavlja najveću dinamičnu korist od formiranja carinske unije.²⁸ Naime, u odsustvu carinske unije, monopolistički

²³ Marinov (2014), str. 166.

²⁴ Balassa (1961), str. 117.

²⁵ Salvatore (2009), str. 360.

²⁶ Negasi (2009), str. 11.

²⁷ Marinov (2014), str. 167.

²⁸ Salvatore (2009), str. 359.

i oligopolistički proizvođači se kriju iza trgovinskih barijera. Formiranjem carinske unije i uklanjanjem trgovinskih barijera između zemalja članica, proizvodnja u svakoj zemlji članici mora postati efikasnija, jer se susreće sa konkurencijom drugih proizvođača unutar unije. Ovaj viši nivo konkurencije će najverovatnije podstaći i korišćenje novih tehnologija. Viši nivo konkurencije će proizvesti i pozitivne efekte za potrošače, tako što će doći do smanjenja troškova proizvodnje. Koliko je postojanje fer konkurencije važno govori i to da EU ima svoja pravila za tržišno ponašanje. Pravila se odnose na ograničavanje konkurencije, zloupotrebu dominantnog položaja i državne pomoći. Značaj politike konkurencije unapređen je Programom jedinstvenog evropskog tržišta, koji je završen 1992. godine.²⁹

Ekonomija obima, kao drugi pozitivan dinamički efekat stvaranja carinske unije, će se javiti kao posledica formiranja proširenog tržišta.³⁰ Takođe, integracija tržišta može prouzrokovati i specijalizaciju. Tako, na primer, ekonomija obima se može realizovati ne samo u prerađivačkoj industriji, već i u potencijalnom pružanju javnih i komunalnih usluga u velikom obimu. Takođe, kod određenih javnih usluga moguće je stvoriti ekonomiju obima delovanjem na širem geografskom području. Na primer, u slučaju vazdušnog i železničkog saobraćaja, postoji mogućnost za rad u dovoljno velikom obimu, kako bi se u potpunosti iskoristile specijalizovane mogućnosti i sve raspoložive mašine velikog kapaciteta.³¹

Podsticaji za investicije su još jedna dinamička korist koja proizilazi iz stvaranja carinske unije. Veća potrošačka i industrijska tržišta, koja su stvorena kroz integraciju nacionalnih ekonomija, mogu omogućiti državama članicama da privuku inostrani kapital koji je potreban za jačanje poslovnih aktivnosti i, između ostalog, povećanje nivoa zaposlenosti.³² Ovaj strani kapital je posebno značajan za zemlje u tranziciji, jer se uzima kao neophodan resurs za napredak i rast privrede. U cilju privlačenja većeg obima stranih investicija, neophodno je da zemlje u ravoju stvore povoljnu klimu za priliv ovog vida kapitala.³³

Bolje korišćenje ekonomskih resursa će se javiti kao posledica slobodnog kretanja rada i kapitala, do kog dolazi usled formiranja carinske unije i zajedničkog tržišta.

²⁹ Jovanović (2006), str. 66.

³⁰ Salvatore (2009), str. 360.

³¹ Kyambalesa and Houngnikpo (2006), str. 6.

³² Salvatore (2009), str. 360.

³³ Pantić and Milojević (2019), str. 102.

Kyambalesa & Houngnikpo navode još dinamičkih efekata koji se mogu javiti usled stvaranja monetarne unije.³⁴ Najpre, monetarna unija može olakšati stvaranje većeg i stabilnijeg finansijskog tržišta. Takođe, postizanje veće stabilnosti i sigurnosti deviznog kursa, koje olakšava zajednička valuta, može rezultirati stabilnijim ekonomskim rastom za integrisani region u celini. Štaviše, eliminacija fluktuacije valute unutar integrisanog regiona, može povećati trgovinu između zemalja članica, zbog toga štoupravo takve fluktuacije sprečavaju poslovna preduzeća da prošire svoje poslovanje u drugim zemljama članicama. Dalje, monetarna unija može eliminisati potrebu zemlje članice, koja jedoživela pad agregatne tražnje za izvoznim proizvodima, da devalvira valutukako bi učinila svoje proizvode konkurentnim u drugim zemljama članicama. Pored toga, ekonomska integracija može dovesti do specijalizacije unutar industrije, tako da sve države članice proizvode i prodaju slične proizvode, što ih čini složnijim, i na kraju smanjuje šanse da bilo koja zemlja članica postane žrtva ekonomskog šoka.

U dinamičke efekte može svrstati i povećana zarada od izvoza.³⁵ Formiranjem carinske unije i eliminacijom carina između zemalja članica, dolazi do povećanog izvoza jedne zemlje članice u drugu. Pod pretpostavkom da ne postoje troškovi prilagođavanja ovakve trgovine, povećanje izvoza u zemlje članice dovodi do povećanja prihoda od izvoza. Da li će ovo kratkoročno povećanje prihoda od izvoza biti održivo na duži rok zavisi od promene u obrascu potrošnje u obe zemlje. Ako se uvedu troškovi prilagođavanja, obe zemlje moraju generisati dohodak i proizvodnju. Takođe, održivost kratkoročnog povećanja prihoda na duži rok zavisi i od razvojaspstitutata i nove zajedničke eksterne tarife koja (ne)može sprečiti uvoz iz zemalja nečlanica.

Jošić & Jošić su ispitivali statičke i dinamičke efekte stvaranja carinske unije između Hrvatske i EU.³⁶ Autori su došli do zaključka da su mogući dinamički efektismanjenje formalnosti na granici, eliminacija netarifnih barijera u trgovini, povećana konkurencija, ukidanje monopolističkih i oligopolističkih struktura, razvoj osnovne i poslovne infrastrukture, povećanje i poboljšanje efikasnog ulaganja u energetske i telekomunikacijske mreže, bolja dostupnost poslovnih usluga i mehanizmi podrške za poboljšanje razvoja obrazovanja, nauke i tehnologije. Pored navedenih dinamičkih efekata, očekuje se i veći priliv stranih direktnih investicija iz zemalja EU, koji treba da podstakne domaći privredni rast i olakša strukturne promene.

³⁴ Kyambalesa and Houngnikpo (2006), str. 11-12.

³⁵ Jovanović (2006), str. 152-153.

³⁶ Jošić and Jošić (2013), str. 13.

Brada & Méndez procenjuju dva dinamička efekta integracije, tačnije nivo investicija i rast produktivnosti, u šest integracionih aranžmana.³⁷ Autori ukazuju da ekonomska integracija povećava stopu rasta zemalja koje se integrišu na dva različita načina. Prvo, može doći do povećanja stope rasta proizvodnih faktora, što dovodi do viših stopa rasta proizvodnje. Drugo, stopa tehnološkog progressa se, unutar ekonomske unije, može povećati. Posledično, proizvodnja će rasti brže nego u periodu pre integracije, čak i da inputi ne rastu brže. Integracija povećava i stopu rasta kapitala, povećanjem prinosa kapitala i smanjenjem rizika za investitore. Stvaranje velikog multinacionalnog tržišta smanjuje rizik na dva načina. Najpre, veća je verovatnoća da će heterogenost multinacionalnog tržišta obezbediti dovoljno veliku grupu potrošača sa posebnim potrebama, kako bi investicija bila uspešna. Slična investicija, ograničena na nacionalno tržište, bi mogla propasti zbog nedostatka dovoljne potražnje. Pored toga, rizik za investitore se može smanjiti kroz uspostavljanje regionalnog tržišta kapitala koje bi, zbog svoje veličine i međunarodnog obima, bilo manje podložno nedostacima koji karakterišu mala, nacionalna tržišta kapitala. Veći efekti produktivnosti su pronađeni samo u dva, dok je povećan nivo investicija otkriven u pet integracionih aranžmana.

ZAKLJUČAK

Međunarodna ekonomska integracija predstavlja jedan od glavnih trendova u međunarodnim ekonomskim odnosima zemalja širom sveta. Povećanje blagostanja svih ili nekih članica, ali i ostatka sveta, je glavni argument u korist ekonomskih integracija. Pionirsko delo u oblasti međunarodne integracije je delo Viner-a *The Customs Union Issue*, u kojem je postavio temelje carinske unije i definisao pojmove stvaranja trgovine i preusmeravanja trgovine. Na taj način, Viner je objasnio mahanizme stvaranja blagostanja od formiranja integracionih sporazuma. Stvaranje i preusmeravanje trgovine spadaju u statičke efekte formiranja carinske unije. Pored statičkih efekata, postoje i dinamički efekti formiranja carinske unije, u koje spadaju povećana konkurencija, ekonomija obima, podsticaji za investicije, kao i bolje korišćenje ekonomskih resursa.

Uvidom u rezultate sprovedenih istraživanja, može se zaključiti da integracioni sporazumi dovode do stvaranja trgovine i povećanja blagostanja zemalja članica. Pojednini rezultati čak dokazuju da je došlo i do preusmeravanja

³⁷ Brada and Méndez (1988), str. 163.

trgovine. Kada je reč o dinamičkim efektima, rezultati ukazuju da dolazi do povećanja sope rasta zemalja koje se integrišu, kao posledica povećanja stope rasta proizvodnih faktora i stopa tehnološkog progressa. Kao zaključak, može se reći da je najvažniji uslov za poboljšanje blagostanja od stvaranja integracionih sporazuma taj da stvorena unija stimuliše konkurenciju unutar svojih granica i da zajednička spoljna tarifa nije, pre svega, postavljena kao zaštita od uvoza iz zemalja nečlanica.

THEORETICAL-EMPIRICAL VIEWPOINTS OF THE EFFECTS OF ECONOMIC INTEGRATION

Abstract

In the last few decades, international integration has been one of the main trends in the development of international economic relations, which, regardless of the level of integration, leads to an increase in the welfare of all or some of the integrating countries, or the world as a whole. The mechanism of creating welfare through the formation of integration agreements was first explained by Viener through the static effects. In addition to static effects, there are also dynamic effects of the formation of the customs union, and they occur as a consequence of changes in the economic performance of integrated countries. The subject of this paper is the analysis of static and dynamic effects of economic integrations, with reference to previous empirical studies of these effects on member countries.

Key words: international economic integration, static effects, dynamic effects.

LITERATURA

Baier, S. L. and Bergstrand, J. H. (2004), "Economic Determinants of Free Trade Agreements", *Journal of International Economics*, Vol. 64, No. 1, Pp. 29-63

Balassa, B. (1967), "Trade creation and trade diversion in the European Common Market", *Economic Journal*, Vol. 77, No. 305, Pp. 1-21

Balassa, B. (1973), *The Theory of Economic Integration*, George Allen & Unwin, London

Brada, J. and Méndez, J. (1988) “An Estimate of the Dynamic Effects of Economic Integration”, *Review of Economics and Statistics*, Vol. 70, No. 1, Pp. 163-168

Carrère, C. (2002), “Revisiting Regional Trading Agreements with Proper Specification of the Gravity Model”, *European Economic Review*, No. 50, Pp. 223-247

Egger, P. and Pfaffermayr, M. (2013), “The Pure Effects of European Integration on Intra-EU Core and Periphery Trade”, *The World Economy*, Pp. 701-712

El-Agraa, A. (1985), *The Economics of the European Community*, Philip Allan, Oxford

El-Agraa, A. (1988), *International Economic Integration*, Macmillan, Houndmills

Jošić, H. and Jošić, M. (2013), “Static and Dynamic Effects of Customs Union Creation” in Kandžija, V. and Kumar, A. (eds.), *Economic Integrations, Competition and Cooperation: Accession of Western Balkan Countries to the Europea Union*, 9th International Conference, 17th - 19th April, Opatija, Croatia

Jovanović, M. N. (2006), *The Economics of International Integration*, Edward Elgar Publishing Limited, United Kingdom

Kyambalesa, H. and Hounnikpo, M. C. (2006), *Economic Integration and Development in Africa*, Ashgate Publishing Limited, England

Marinov, E. (2014), “Economic Integration Theories and the Developing Countries”, *MPRA Paper*, No. 63310, Pp. 164-177

Negasi, M. Y. (2009), “The Effects of Regional Economic Integration in Africa: The Case of SADC”, *Trade & Industrial Policy Strategies*, Services Sector Development and Impact on Poverty Thematic Working Group

Pantić, N. and Milojević, I. (2019), “Investments and employment in tourism in the Republic of Serbia”, *Hotel and Tourism Management*, Vol. 7, No. 1, Pp. 95-104

Salvatore, D. (2009), *Međunarodna ekonomija (deveto izdanje)*, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd

Schiff, M. and Winters, L. A. (1998), “Dynamics and Politics in Regional Integration Arrangements: An Introduction”, *The World Bank Economic Review*, Vol. 12, No. 2, Pp. 177-195

Soloaga, I. and Winters, A. L. (2001), "Regionalism in the nineties: What Effect on Trade?", *North American Journal of Economics and Finance*, Vol. 12, No. 1, Pp. 1-29

Urata, S. and Okabe, M. (2014), "Trade Creation and Diversion Effects of Regional Trade Agreements: A Product-level Analysis", *The World Economy*, Vol. 37, No. 2, Pp. 267-289

Wilhelmsson, F. (2006), "Trade Creation, Diversion and Displacement of the EU Enlargement Process", Lund University, https://www.researchgate.net/publication/228339732_Trade_creation_diversion_and_displacement_of_the_EU_Enlargement_process [Pristup: 28/09/2020]